

11. Pełnienie ról małżeńskich i rodzicielskich przez osoby

z niepełnosprawnością intelektualną w Polsce. Przegląd wybranych badań

Fulfilling marital and parental roles by persons with intellectual disabilities living in Poland. Research overview

Agnieszka Karpińska

Katedra Studiów nad Niepełnosprawnością i Tanatopedagogiki, Wydział Nauk Pedagogicznych,
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Opiekun naukowy: dr hab. Beata Borowska- Beszta, prof. UMK

Słowa klucze: rodzicielstwo, małżeństwo, osoba z niepełnosprawnością intelektualną, badania, rodzina

Keywords: parenthood, marriage, person with intellectual disability, research, family

Streszczenie

Artykuł jest próbą przedstawienia zagadnień dotyczących pełnienia ról małżeńskich i rodzicielskich przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną. Tekst składa się z trzech części. Pierwsza część wprowadza w problematykę zawierania związków małżeńskich i rodzicielstwa osób z niepełnosprawnością intelektualną. Zasadniczą część artykułu stanowi szczegółowy opis badań prowadzonych w Polsce, dotyczących bycia mężem/żoną, ojcem/matką przez osoby niepełnosprawnie intelektualnie. Ostatnia część artykułu przedstawia wnioski autora.

1. Wstęp

Rodzina zajmuje szczególne miejsce w życiu każdego człowieka. Jej wartość i znaczenie doceniano już w starożytności, świadczą o tym poglądy Arystotelesa, który uważał że rodzina pełni najważniejszą rolę w społeczeństwie (Tyszką 2003). Współcześnie nie umniejsza się jej wartości o czym świadczyć może szerokie zainteresowanie rodziną w wielu dyscyplinach naukowych - takich jak: socjologia, psychologia, historia, antropologia kultury czy pedagogika. Rodzina to dla uczonych pierwsze i jednocześnie najważniejsze miejsce, w którym dokonuje się proces wychowawczy. W rodzinie człowiek rozwija się zarówno pod względem, biologicznym, psychologicznym jak i społecznym (Janicka i Rostowska 2003; Tyszką, 2003; Adamski 2002; Kwak 2014; Zimny 2015).

W literaturze specjalistycznej (Zwiślak 2003, Kwak 2014), życie rodzinne zazwyczaj dzielone jest na dwa etapy. Pierwszy czyli tzw. rodzina generacyjna- to miejsce w którym człowiek przychodzi na świat, rozwija się, zdobywa doświadczenie. Drugi to rodzina prokreacyjna- która tworzy każdy człowiek sam podejmując role małżeńskie i dążąc w niej do posiadania potomstwa (Zawiślak 2003; Kwak 2014).

W niniejszym opracowaniu chciałabym skoncentrować się na modelu drugim, a mianowicie rodzinie prokreacyjnej. W sposób szczególny na drodze przywoływania wybranych raportów z badań przyjrzyć się temu, czy osoby z niepełnosprawnością intelektualną podejmują role małżeńskie i rodzicielskie oraz jak w nich funkcjonują.

2. Opis zagadnienia

W okresie wczesnej dorosłości człowiek dąży do samodzielności, autonomii, uniezależnienia od rodziny generacyjnej. Pragnie zostać żoną/mężem matką/ojcem (Zawiślak 2003). Zdaniem Z. Janiszewskiej- Nieścioruk (2013), B. Borowskiej - Beszty (2013), K. Ćwirynka, B. Borowskiej- Beszty, U. Bartnikowskiej (2016a), K. Ćwirynka, B. Borowskiej - Beszty, U. Bartnikowskiej (2016b), również w życiu osób dorosłych obu płci niepełnosprawnych intelektualnie szczególne miejsce zajmują marzenia i plany związane z małżeństwem i rodzicielstwem. A. Żyta (2013) dodaje, że wciąż wiele osób z niepełnosprawnością intelektualną ma utrudnioną możliwość podjęcia tych ról poprzez ograniczenia prawne, negatywne postawy społeczne czy brak odpowiedniego wsparcia (Żyta 2013). Pomimo to, jak zauważa D. Podgórska- Jachnik (2013), „od zawsze ludzie niepełnosprawni mimo barier - czasem wbrew nim - nawiązywali

przyjaźnie, kochali, zakładali rodziny, rodzili dzieci, podejmowali trud ich wychowania i obdarzali je miłością. Bez specjalnych przyzwoleń, instruktaży, wsparcia. Ot po prostu przyjmując radości, troski i wyzwania ludzkiej egzystencji” (Podgórska- Jachnik 2013).

Dokonując analizy polskiej literatury specjalistycznej można zauważyć, że zagadnienia odnoszące się do małżeństwa i rodzicielstwa osób z niepełnosprawnością intelektualną są w mniejszym stopniu eksplorowane, niż inne problemy dorosłych. Potwierdzeniem tej tezy są słowa Doroty Kornas- Biela (2005), która pisze, że: „role małżeńskie i rodzinne (np. żony i matki, męża i ojca) oraz prokreacja jest obok duchowości i religijności osób z niepełnosprawnością jednym z problemów najczęściej pomijanych w zarówno w literaturze przedmiotu, jak też w praktyce życia oraz w przedsięwzięciach podejmowanych na ich rzecz” (Kornas- Biela 2015).

W Polsce problematykę badawczą dotyczącą małżeństwa i rodzicielstwa osób z niepełnosprawnością intelektualną lub planów i marzeń dorosłych obu płci odnośnie tych problemów podejmowali w Polsce m.in. M. Kościelska (2000), A. Zawiślak (2005), H. Łaś (2004), Z. Gajdzica (2004), Agnieszka Żyta (2013), B. Borowska- Beszta (2013).

K. Ćwirynkało, B. Borowska- Beszta, U. Bartnikowska (2016a), K. Ćwirynkało, B. Borowska- Beszta, U. Bartnikowska (2016b), analizowały męskosc i niepełnosprawność intelektualną. Badaczki prowadziły (2016b), badania fokusowe z udziałem 10 mężczyzn, self-advokatów z lekkim stopniem niepełnosprawności intelektualnej oraz poznawały i analizowały ich plany oraz osobiste koncepcje uczestników badań odnośnie bycia mężem i ojcem. Badania prowadzone przez powyższych przywołanych autorów dotyczyły w głównej mierze osób z lekkim i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności intelektualnej. Natomiast problematyką pełnienia ról małżeńskich i rodzicielskich przez osoby z głębszą niepełnosprawnością intelektualną podjęły K. Nowak- Lipińska (2003), M. Grütz (2011).

3. Przegląd badań

Poniżej przedstawiam analizy badań wybranych badaczy nad problematyką planowania i/lub podejmowania ról małżeńskich i rodzicielskich przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną.

Aleksandra Zawiślak w 2003 roku, przeprowadziła badania kwantytatywne dotyczące problemu podejmowania ról małżeńskich i rodzicielskich przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim. W badaniu uczestniczyło 118 absolwentów zasadniczych szkół zawodowych w Bydgoszczy. Wśród nich 60 to osoby z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim (30 mężczyzn, 30 kobiet), natomiast 58 to pełnosprawni rówieśnicy (30 mężczyzn, 28 kobiet). Badani to osoby w wieku od 20 do 30 roku życia. Warto zauważyć, że od ukończenia zasadniczej szkoły zawodowej przez badanych minęło średnio 6 lat (Zawiślak, 2003). Chcąc zgromadzić dane autorka zastosowała następujące techniki badawcze: wywiad oraz analizę dokumentów. Następnie uzyskane dane poddała analizie statystycznej używając testu Chi- kwadrat (Zawiślak 2003).

Z przeprowadzonych przez A. Zawiślak (2003) badań wynika, że zawieranie związków małżeńskich przez osoby niepełnosprawne intelektualnie w stopniu lekkim jest znacznie niższe niż wśród pełnosprawnych rówieśników, gdyż jak zauważa ona 73,3 % wśród badanych osób niepełnosprawnych było stanu wolnego. Natomiast w grupie porównawczej liczba pełnosprawnych rówieśników niebędących w związku małżeńskim stanowiła 53,4%. Biorąc pod uwagę płeć osób niepełnosprawnych, biorących udział w badaniu A. Zawiślak (2003), dostrzega, że to kobiety (36,7%) częściej niż mężczyźni (16,6%) wstępowały w związki małżeńskie. Jednakże autorka zaobserwowała, że w grupie pełnosprawnych absolwentów szkół zawodowych, także kobiety (53,6%) częściej wstępowały w związki małżeńskie niż mężczyźni (40%), jednak różnica ta nie była tak wysoka jak w przypadku osób niepełnosprawnych (Zawiślak, 2003).

W badaniu A. Zawiślak (2003), chciała także dowiedzieć się czy osoby niepełnosprawne podejmują role małżeńskie przedwcześnie. Dzięki zebranim danym autorka dostrzegła, że tylko w przypadku jednej osoby niepełnosprawnej potrzebna była zgoda sądu na zawarcie małżeństwa ze względu na niepełnoletność, podobnie zresztą jak w przypadku pełnosprawnych rówieśników. Analizując wiek, w jakim osoby niepełnosprawne wstępowały w związek małżeński A. Zawiślak (2003), zauważa, że jest on zbliżony do wieku osób pełnosprawnych, gdyż średnia wieku wśród osób

niepełnosprawnych w chwili rozpoczęcia życia małżeńskiego wynosiła 21,9 lat, natomiast pełnosprawnych 21,7 lat. Osoby uczestniczące w badaniu prowadzonym przez A. Zawiślak (2003) pełniły także funkcje rodzicielskie. Wśród informatorów niepełnosprawnych intelektualnie 17 z nich było rodzicami (w tym: 10 mężatek, 5 żonatych, 2 panny). Autorka podkreśla, że grupy badawcze różniły się znacząco w kwestii ilości posiadania dzieci, średnia przypadająca na badanego w obu grupach była zbliżona (Zawiślak 2003).

Na podstawie przeprowadzonych analiz A. Zawiślak (2003), wyodrębniła szereg wniosków. Porównując wyniki osób niepełnosprawnych intelektualnie z pełnosprawnymi rówieśnikami zauważyła, że „osoby z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, będące w okresie młodszej dorosłości, w mniejszym zakresie podejmują role małżeńskie, niż ich pełnosprawni rówieśnicy. Co więcej, płeć osób z lekką niepełnosprawnością intelektualną jest czynnikiem różnicującym zawieranie małżeństw- kobiety częściej zawierają małżeństwa niż mężczyźni. Ponadto średni wiek zawierania małżeństw osób niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu lekkim oraz pełnosprawnych jest zbliżony” (Zawiślak 2003). Autorka na podstawie uzyskanych danych dochodzi do wniosku, że powszechne twierdzenie o tym, że osoby niepełnosprawne intelektualnie zbyt wcześnie podejmują role małżeńskie nie jest prawdziwe. Uważa, poza tym, że częstsze zawieranie związków małżeńskich przez niepełnosprawne intelektualnie kobiety może być skutkiem tego, że oceniają one siebie wyżej niż mężczyźni; w lepszym stopniu wypełniają role społeczne, oraz usilnie zdążają do realizacji swych marzeń dotyczących założenia rodziny (Zawiślak 2003).

Kolejne badania na które warto zwrócić uwagę to badania jakościowe prowadzone w latach 2004-2008 przez Magdalenę Grütz (2011). Wybór informatorów do badań był celowy. Dobierając próbę celową autorka kierowała się przede wszystkim tym, by były to osoby niepełnosprawne intelektualnie w stopniu głębszym, w związku partnerskim lub małżeńskim. Dodatkowym kryterium doboru informatorów był fakt pełnienia roli matki lub ojca. W badaniach prowadzonych przez autorkę wzięło udział 10 osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu głębszym. W badaniu uczestniczyło 6 kobiet i 4 mężczyzn mieszkających w różnych miastach Polski. Zdaniem autorki warto zauważyć, że w trakcie trwania badań większość informatorów przebywała w instytucjach świadczących stałą pomoc. Były to m.in. Dom Pomocy Społecznej, Hostel czy Mieszkania Chronione. Mimo iż niepełnosprawni biorący udział w badaniu posiadali rodziny z którymi utrzymywali stały kontakt (Grütz 2011).

Analizując etiologię niepełnosprawności intelektualnej informatorów, M. Grütz (2011) zauważa, że nie była ona jednorodna. W większości nie wynikała z uwarunkowań genetycznych. Co więcej autorka podkreśla, że u 8 spośród 10 osób biorących udział w badaniu nie występowały widoczne oznaki niepełnosprawności. Ciekawym jest również fakt, iż mimo ukończenia szkoły specjalnej większość informatorów, nie postrzegała siebie jako osobę niepełnosprawną (Grütz 2011).

Charakteryzując partnerów życiowych swoich informatorów M. Grütz (2011), podkreśla, że były to również osoby z niepełnosprawnością, znające swoje dysfunkcje, mające doświadczenia w związkach, zarówno z niepełnosprawnymi, jak i pełnosprawnymi partnerami. Dokonując oceny funkcjonowania osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną będących w związkach partnerskich lub małżeńskich autorka zauważa, że „największe różnice indywidualne wewnątrz związków dotyczyły opanowania technik szkolnych oraz posługiwania się pieniędzmi” (M. Grütz, 2011). Natomiast partnerzy nie różnili się w kwestiach dotyczących samoobsługi. Co więcej niepełnosprawni informatorzy oraz ich współmałżonkowie cechowali się wzajemną troską i pomocą wobec siebie (Grütz 2011).

Osoby z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu głębszym biorące udział w badaniu M. Grütz (2011), pełniły także role rodzicielskie. Łącznie informatorzy posiadali 5 dzieci, wśród nich u jednego mężczyzny zdiagnozowano niepełnosprawność intelektualną w stopniu znacznym. Pozostałe dzieci funkcjonują w normie intelektualnej. Autorka zwraca również uwagę na to, że dzieci niepełnosprawnych intelektualnie rodziców nie były przez nich wychowywane. Nad 3 dziećmi opiekę sprawowali krewni m.in. babcia, ciocia, wujek, natomiast dwie pozostałe dziewczynki trafiły do rodziny zastępczej (Grütz 2011).

Pogłębione wywiady, oraz szczegółowa analiza danych werbalnych pozwoliły M. Grütz wyróżnić 10 zdarzeń kluczowych dla doświadczeń partnerskich, małżeńskich osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną. (Grütz 2011).

Kolejnym krokiem w procesie analitycznym M. Grütz (2011), było skonstruowanie dwóch grup danych obejmujących pozytywne i negatywne przeżycia osób z niepełnosprawnością intelektualną, których konsekwencją była zmiana w życiu informatorów. Następnie autorka przeanalizowała doświadczenia pozytywne i negatywne osób biorących udział w badaniu (Grütz 2011). W analizie porównawczej autorka dostrzegła, że najważniejsza rozbieżność, dotycząca pozytywnych i negatywnych doświadczeń informatorów odnosi się do następujących kategorii: „środowisko życia”- informatorzy wymieniali częściej jako korzystne dla nich miejsce instytucje opiekuńcze. Natomiast jako niekorzystne środowisko życia uznali domy rodzinne. Zdaniem M. Grütz (2011), takie postrzeganie osób biorących udział w badaniu może być konsekwencją tego, że personel w instytucjach świadczących opiekę zwracał uwagę na potrzeby osób niepełnosprawnych intelektualnie, także te wynikające ze sfery seksualnej. Ta sfera jest zdaniem autorki często w środowisku domowym pomijana, a wręcz przemilczana, lekceważona (Grütz 2011).

Kategorią wyróżnioną przez autorkę na którą warto zwrócić uwagę jest „stopień przygotowania do współżycia seksualnego i prokreacji oraz obecność doświadczeń rodzicielskich” (Grütz 2011 s. 193). Prowadzenie przez pracowników instytucji opiekuńczych rozmów dotyczących konsekwencji współżycia seksualnego, odpowiedzialności za siebie i dziecko, a także niebezpieczeństw i następstw mogących wystąpić w przypadku prokreacji osób chorych, w podeszłym wieku, czy osób z zdiagnozowanymi zespołami genetycznymi, określane były jako pozytywne doświadczenie. Przyczyniło się do opóźnienia lub rezygnacji z funkcji rodzicielskich. Natomiast w przypadku niekorzystnych doświadczeń tzn. takich w których osoby niepełnosprawne intelektualnie potraktowane były jako wyłączone z życia seksualnego, dochodziło do negatywnych konsekwencji zdarzeń, a mianowicie wykorzystania seksualnego na skutek czego dochodziło do porzucenia dziecka, lub nieświadomego, przypadkowego współżycia seksualnego przez osoby niepełnosprawne intelektualnie (Grütz 2011).

Kolejna kategoria nazwana przez autorkę „zdobywanie wiedzy na temat seksualności poprzez doświadczenie”, pokazuje, że informatorzy rozpoczynali życie seksualne bez posiadania jakiegokolwiek wiedzy na ten temat. Były to zazwyczaj zbliżenia z przypadkowym partnerem lub wymuszone na skutek agresji (Grütz 2011).

Na podstawie przeprowadzonych badań M. Grütz (2011), zauważa, że niezwykle istotna w przypadku osób niepełnosprawnych intelektualnie, jest edukacja seksualna o której wciąż w Polsce mówi się tak mało (M. Grütz, 2011, s.193). M. Grütz (2011), dodaje, że „w obliczu opisanych doświadczeń należy stwierdzić, że ignorowanie problematyki seksualności i rodzicielstwa w wychowaniu i edukacji osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną sprzyja aktom przemocy wobec tej grupy osób i ich niepowodzeniom partnerskim, małżeńskim i rodzicielskim” (Gürtz 2011).

„Są małżeństwa, których wyjątkowość jest szczególna z uwagi na heterogeniczność personalną czy kulturową. Za takie można uznać związki osób pełnosprawnych z niepełnosprawnymi intelektualnie” (Nowak- Lipińska, 2003, s.165). K. Nowak- Lipińska (2003), badała w sposób jakościowy codzienne funkcjonowanie, relacje oraz trudności małżeństw w których jeden z partnerów jest osobą niepełnosprawną intelektualnie. Autorka uznała, „małżonków jako ekspertów w dziedzinie tworzonej przez nich i im dostępnej rzeczywistości, ekspertów w budowaniu własnej biografii, w kształtowaniu i ocenie relacji z rodziną i sąsiadami” (Nowak- Lipińska, 2003). W badaniu K. Nowak- Lipińskiej (2003), wzięło udział 5 małżeństw, w których kobiety to osoby z niepełnosprawnością intelektualną. Wiek kobiet biorących udział w badaniu zawierał się w przedziale 51-57 lat, natomiast mężczyźni to osoby w wieku od 71 do 76 lat. Autorka podkreśla, że przed zawarciem związku małżeńskiego partnerzy znali się około 2 lat, dlatego też nie można sądzić, że małżeństwa zostały zawarte przypadkowo (Nowak- Lipińska 2003).

Dokonując opisu informatorów autorka nadaje nazwę każdemu małżeństwu. Małżeństwo pierwsze określone jako „typ kulinarno-hedonistyczny”, tworzą 51-letnia kobieta niepełnosprawna intelektualnie, mająca dziecko z poprzedniego związku oraz 71-letni rozwiedziony mężczyzna funkcjonujący w normie intelektualnej. Codziennosc małżonków skupia się głównie wokół wspólnej

pasji jaką jest gotowanie. Poświęcają jej wiele energii i wspólnego zaangażowania autorki, jednak, że funkcje kierownicze sprawuje mężczyzna ze względu na zawód kucharza wyemerytowanego przed przejściem na emeryturę. Małżonkowie są podziwiani i szanowani przez większość przyjaciół, przyczynia się do podwyższenia ich samooceny (Nowak- Lipińska 2003).

Drugie małżeństwo uczestniczące w badaniu nazwane przez autorkę „typem turystycznym”, to 56-letnia niepełnosprawna intelektualnie wdowa, oraz 72- letni niepełnosprawny emerytowany prawnik, wcześniej dwukrotnie żonaty. Małżeństwo prowadzi aktywny tryb życia. Dużo podróżują w obrębie najbliższej okolicy, gdyż są to zazwyczaj piesze wycieczki. Mężczyzna prowadzi komunikację miejską do najbliższych miast. Posiłki spożywają poza domem, a mieszkają w domu do odpoczynku po całodziennych wędrowniach. Wspólną pasją małżonków jest fraktal (Nowak- Lipińska 2003).

Kolejne małżeństwo „typu aktywnie prozdrowotny”, tworzą 53-letnia niepełnosprawna intelektualnie z niepełnosprawnością intelektualną wcześniej nie będąca w związku małżeńskim, oraz 70-letni mężczyzna mający wcześniej dwie żony i czworo dzieci. Małżeństwo charakteryzuje się dbałością o zdrowie. Wyraża się to w stosowanej diecie oraz częstych profilaktycznych wizytach lekarskich (Nowak- Lipińska 2003).

Czwarte małżeństwo uczestniczące w badaniu autorki to 57- letnia niepełnosprawna z niepełnosprawnością intelektualną i 74-letni wdowiec. Autorka określiła ich jako „małżeństwo pasywne”, gdyż ich każdy dzień jest szczegółowo zaplanowany według tego samego schematu. Zajęcia małżeństwa ograniczają się w głównej mierze do zaspakajania potrzeby natury biologicznej oraz dbałości o mieszkanie (Nowak- Lipińska 2003).

Ostatnią parę informatorów tworzyli 52- letnia wcześniej niezamężna niepełnosprawna z niepełnosprawnością intelektualną, oraz 73- letni rozwiedziony mężczyzna. Autorka określiła to małżeństwo jako „typ retrospektywny”. Mężczyzna to były bokser odnoszący wielkie sukcesy, jego kariera jego nie trwała długo, ze względu na chorobę alkoholową. Ocenie razem z żoną uczestniczącej na terapię w klubie AA. Autorka nazwała małżeństwo retrospektywnym, ze względu na to, że mężczyzna często wraca pamięcią do sukcesów sportowych opowiadając o nich żonie (Nowak- Lipińska 2003).

Na podstawie przeprowadzonych rozmów oraz obserwacji autorka dokonała oceny funkcjonowania badanych małżeństw. Uzyskała następujące wyniki: w małżeństwach biorących udział w badaniu panują przyjazne, życzliwe, tolerancyjne stosunki. Interesującym jest fakt, że mężczyźni nie utożsamiają swoich żon jako kobiet niepełnosprawnych intelektualnie. Autorka przypuszcza, iż jest to konsekwencją braku widocznych, fizycznych oznak nieprawidłowości. Mężczyźni starają się usprawiedliwiać dysfunkcje intelektualne swoich żon poprzez nie zawsze prawdziwe historie, np. „brak umiejętności czytania i liczenia jednej z kobiet mąż tłumaczył faktem pobicia przez Niemców w czasie wojny. Jednak kobieta urodziła się kilka lat po zakończeniu wojny” (Nowak- Lipińska 2003). Co więcej autorka zauważa, że to mężczyźni pełnią funkcję dominującą, żony natomiast podporządkowują się i taka relacja czyni obojga zadowolonymi i szczęśliwymi. Ponadto niepełnosprawne kobiety wypełniają pustkę w życiu mężczyzn po stracie wcześniejszych żon. Są to kobiety skupiające całą swoją uwagę na mężu, poświęcające mu wiele czasu, akceptujące wszelkie jego pomysły. Mężczyźni natomiast zapewniają swoim partnerkom poczucie bezpieczeństwa, opiekę, wsparcie, serdeczność, sympatię. Zdaniem K. Nowak- Lipińskiej (2003), może zaobserwować „że mamy do czynienia z optymalizacją interesów obu stron. Małżeństwa żyją chwilą obecną, co daje im poczucie wolności, satysfakcji i radości” (Nowak- Lipińska 2003).

4. Konkluzja

Analizując przedstawione powyżej badania można zauważyć, że dążenia i marzenia osób z niepełnosprawnością intelektualną o założeniu rodziny i realizacji ról małżeńskich i rodzicielskich mogą zostać spełnione. Jednak na co zwracają uwagę A. Żyta (2013), M. Prchomiuk (2012), E. Dmoch - Gajzlerska, B. Mazurkiewicz (2011), trudności osób niepełnosprawnych intelektualnie pełniących rolę małżeńską czy rodzicielską nie wynikają wyłącznie z ich dysfunkcji fizycznych czy

intelektualnych. Duży wpływ na realizację tych zadań mają czynniki związane ze społecznym doświadczeniem osób niepełnosprawnych intelektualnie w roli męża/żony, ojca/matki jak również oferowanym im wsparciem i pomocą (Żyta 2013; Parchomiuk, 2013; Dmoch – Gajzlerska i B. Mazurkiewicz 2011). Istotnym elementem na który zwracają uwagę A. Żyta (2013), M. Parchomiuk (2012), M. Grütz (2011), jest rozpoczęcie wczesnej edukacji seksualnej wśród osób niepełnosprawnością intelektualną. E. Dmoch - Gajzlerska, B. Mazurkiewicz (2011), dodają, że ważną rolę pełni nie tylko edukacja osób niepełnosprawnych, ale nade wszystko ich rodziny, najbliższego otoczenia, oraz specjalistów by w należyty sposób świadczyć niezbędną pomoc i wsparcie dorosłym niepełnosprawnym intelektualnie wypełniającym role małżeńskie i rodzicielskie (Dmoch- Gajzlerska i B. Mazurkiewicz 2011).

Warto, również zauważyć, że mężczyźni z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim biorący udział w badaniach fokusowych prowadzonym przez K. Ćwirynkało, B. Borowską - Besztę, U. Bartnikowską (2016b), postrzegają męskość poprzez następujące cechy: odpowiedzialność, sumienność, skromność, punktualność. Ponadto dla self- adwokatów idealny mężczyzna to taki, który jest pomocny, kulturalny, uprzejmy, dba o swój wygląd. Autorki, dodają, że mężczyźni niepełnosprawni intelektualnie z takimi właśnie cechami kojarzą siebie. Ponadto uczestnicy badań fokusowych K. Ćwirynkało, B. Borowskiej- Beszty, U. Bartnikowskiej (2016b), podkreślają, że do pełnej realizacji męskości w ich życiu brakuje tylko bycia mężem i ojcem, gdyż w trakcie trwania badań żaden z uczestników nie był w związku i nie posiadał dzieci. Co warto jednak podkreślić, mężczyźni niepełnosprawni intelektualnie deklarowali, że w przyszłości chcą podjąć role małżeńskie i rodzicielskie. W opinii mężczyzn niepełnosprawnych intelektualnie będąc ojcem czy mężem mężczyzna powinien charakteryzować się: m.in. wrażliwością, elokwencją, spokojem. Wymieniane pożądane cechy ojca i męża uczestnicy badań czerpali z własnych doświadczeń i obserwacji najbliższej rodziny: ojca, dziadka, wujka. Badania fokusowe K. Ćwirynkało, B. Borowską - Besztę, U. Bartnikowską (2016b), pozwoliły poznać osobiste koncepcje mężczyzn niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu lekkim bycia ojcem i mężem (Ćwirynkało i in. 2016b).

5. Literatura

- Adamski F (2002), Rodzina. Wymiar społeczno- kulturowy, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków
- Borowska-Beszta B (2013), Etnografia stylu życia kultury dorosłych torunian z zaburzeniami rozwoju, Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK
- Ćwirynkało K, Borowska-Beszta B, Bartnikowska U (2016a), Masculinity and Intellectual Disability- a Review of Theoretical. International Journal of psyche- educational sciences 5 (2): 36-50
- Ćwirynkało K., Borowska-Beszta B, Bartnikowska U (2016b), Masculinity as Defined by Males Self- Advocates with Intellectual Disabilities: A Focus Group Research Report. International Journal of psyche- educational sciences (w procesie wydawniczym)
- Grütz M (2011) Osoby z niepełnosprawnością intelektualną jako partnerzy, małżonkowie i rodzice- dotychczasowe doniesienia badawcze, w: Cytowska B (2011), Dorośli z niepełnosprawnością intelektualną w labiryntach codzienności. Analiza badań- krytyka podejść- propozycje rozwiązań, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, s. 185
- Górnika B (2014), Rodzicielstwo w niepełnosprawności- to jest możliwe?! Analiza przypadków, w: Brągiel J, Górnika B (2014), Rodzicielstwo w obliczu niepełnosprawności i zaniedbania, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole
- Janicka I , Rostowska T (2003), Psychologia w służbie rodzinie, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź
- Janiszewska- Nieścioruk Z (2013), Respektowanie i egzekwowanie praw seksualnych osób z niepełnosprawnością- palący, nierozwiązany problem, w: Gajdzica Z (2013), Człowiek z niepełnosprawnością w rezerwacie przestrzeni publicznej, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków

- Kornas- Biela D (2015), Postawy społeczne wobec małżeństwa i macierzyństwa kobiet z niepełnosprawnością, w: Janocha W, Zielińska- Król K (2015), *Kobiecość a niepełnosprawność*, Wydawnictwo KUL, Lublin
- Nowak- Lipińska K (2003), Psychospołeczne aspekty małżeństw osób niepełnosprawnych intelektualnie z pełnosprawnymi, w: Rzedzicka K, Kobylińska A (2003), *Dorośli z niepełnosprawnością, czas współczesny. Na pograniczu pedagogiki specjalnej*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków
- Podgórska- Jachnik D (2013), Problem ojcostwa w kontekście niepełnosprawności z perspektywy naukowej, w: Rydzewski M (2013), *Ja ojciec*, Wydawnictwo Fundacja „Otwórz Oczy”, Warszawa
- Tyszka Z (2003), Rodzina we współczesnym świecie, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań
- Zawiślak A (2003), Zawieranie związków małżeńskich przez osoby z lekkim upośledzeniem umysłowym na przykładzie absolwentów szkół zawodowych specjalnych, w: Janiszewska- Nieścioruk Z (2003), *Człowiek z niepełnosprawnością intelektualną. Wybrane problemy osobowości, rodzin i edukacji osób z niepełnosprawnością intelektualną*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków
- Żyta A (2013), Małżeństwa i rodzicielstwo osób z niepełnosprawnością intelektualną- wyzwania współczesności. *Edukacja Dorosłych* 2: 59-71